

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2019-23-2-71-87>

УДК 37.011; 37.013; 37.091.2

ORCID ID 0000-0001-6571-1450

Микола Піддячий,

*доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної Слов'янської Академії освіти
імені Яна-Амоса Коменського
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ*

СУТНІСТЬ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАЦІ: ОСОБИСТІСНИЙ ТА СУСПІЛЬНИЙ ВИМІРИ

Анотація. Підготовка людини до праці в науці й практиці є актуальною проблемою у зв'язку з розбудовою в Україні соціально-економічних відносин на новому етапі розвитку особистості, суспільства та держави. Сьогодні є запит на професійно розвинену людину, яка здатна вирішувати складні виробничі проблеми регіонального та державного рівня, забезпечуючи суспільний прогрес.

Нинішня ситуація, стосовно вирішення означеної проблеми, характеризується наявністю існуючого доробку як підґрунтя для подальших пошуків і створення системи підготовки до праці з урахуванням особистісної та суспільної значущості. Це потребує коригувань у напрацюваннях минулого, які стосуються гармонізації психологічної сфери особистості засобом навчально-виховного та суспільного впливу.

Протягом останніх років підготовки до праці увага акцентувалася у бік когнітивної (знаннєвої) підготовки ігноруючи операційно-технологічну (діяльнісну) складову психологічної сфери, що спричинило культ отримання знань без умілого застосування на практиці. Як наслідок такої організації підготовки до життя та праці – зниження вироблення соціально значущого продукту праці.

Запропонована розробка спрямована на утвердження пріоритету чинників, спрямованих на гармонізацію психологічної сфери особистості, у процесі її становлення на вікових етапах, та означенні сутності підготовки до праці у суспільному вимірі. При цьому ми рекомендуємо спиратися на розуміння сутності складників багаторівневої системи підготовки до праці поданих у вигляді: природа і сутність людини; гуманітарна безпека; особистість; праця; ринок праці; громадянське суспільство; освітні моделі й системи; продуктивні сили; учитель; свідомість, єднання та патріотизм; психологічний досвід; розвиток, зростання, дозрівання; компетентності; соціально-професійний розвиток особистості.

Розгляд заявленої проблеми ґрунтується на методах: аналіз філософських, психолого-педагогічних теоретичних джерел; вивчення та узагальнення досвіду підготовки до праці; теоретичного дискурсу, побудова змістової схеми (щодо процесу підготовки особистості до праці) та теоретичної моделі з рекомендаційними приписами. У результаті цього: 1) передбачається заміна існуючої знаннєвої навчально-виховної парадигми на соціально-професійну з максимальною активністю особистості, що забезпечить її розвиток та можливість якісно й ефективно вирішувати проблему підготовки до праці в особистісному та суспільному відношенні; 2) вперше розроблено зміст поняття «Соціально-професійний розвиток особистості».

Ключові слова: особистість; праця; природа і сутність людини; продуктивні сили; психологічний досвід; ринок праці; свідомість; соціально-професійний розвиток.

Mykola Pidliachyi,

*Corresponding Member of the International Slavic Academy of
Education named after Jan-Amos Komensky,
Doctor of Sciences in Education, Professor,
Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine,
Kyiv*

ESSENCE OF PREPARATION FOR LABOUR: PERSONAL AND PUBLIC DIMENSIONS

Abstract. *The problem of human preparation for labour has become extremely relevant in science and practice in connection with the development of socio-economic relations in Ukraine at the new stage of personality, society and State. Today, there is a request for a professionally developed person who is able to solve complex industrial problems of regional and state level, ensuring social progress.*

The current situation regarding the solution of the problem is characterized by existing contribution as a basis for further searching and creation of a system of preparation for labour taking into account the personal and social significance. This requires adjustments in the past researches that relate to the harmonization of the psychological sphere of the individual with teaching educational and social influence.

Recently, attention has been focused on cognitive (knowledge) preparation ignoring the operational and technological (activity) component of the psychological sphere, which resulted in the tendency of gaining knowledge without the skilful implementing in practice. As a consequence of such organization of preparation for life and work, production of socially significant work product has been decreased.

The paper is aimed at establishing the priority of factors directed at harmonizing the psychological sphere of personality, in the process of its formation at age-related stages, and the definition of the essence of preparation for labour in the public dimension. At the same time we recommend to build on understanding the essence of the components of a multilevel system of preparation for labour submitted in the form: nature and essence of man; humanitarian security; personality; labour; labour market; civil society; educational models and systems; productive forces; teacher's consciousness, unity and patriotism; psychological experience; development, growth, maturation; competences; socio-professional development of personality.

The author considered the problem using the following methods: analysis of philosophical, psychological and pedagogical theoretical sources; studying and summarizing the experience of preparation to work; theoretical discourse, construction of a contextual scheme (regarding the process of preparing the person for labour) and the theoretical model with recommendation prescriptions. As a result of this: 1) the replacement of the existing knowledge-educational paradigm for socially professional with maximum personality activity, which will ensure its development and the opportunity to qualitatively and effectively solve the problem of preparation for labour in personal and social relation; 2) first developed the meaning of the concept of "socio-professional development of personality".

Key words: *consciousness; labour; labour market; nature and essence of a human being; personality; productive forces; psychological experience; socio-professional orientation.*

Вступ. У процесі еволюції людини відбувається зміна станів природного, особистісного та суспільного характеру. Це спонукає до розроблення та вирішення нових завдань підготовки особистості до праці з метою забезпечення поступу людини та громадянського суспільства. Оскільки поряд з прогнозованими змінами в природі та людині відбуваються й не прогнозовані, то й структурування завдань, які потрібно вирішувати, знаходяться у вимірі буття соціуму, впливу людини на природу, способів пізнання людиною світу та себе в сучасних умовах.

Перед суспільством (суспільними інституціями) постає завдання створення світу культури та цивілізації шляхом проектування нової реальності, яка забезпечуватиме поступ особистісного і суспільного характеру в умовах конкурентного швидкозмінного середовища глобалізованого простору. Окреслений напрям дослідження є актуальним, оскільки він відноситься до питань розвитку людини, громадянського суспільства, держави та розбудові їх гуманітарної безпеки.

У процесі розробки проблеми підготовки особистості до праці узагальнені наукові теорії і положення, які відображають вітчизняний (Бех, 2015; Власюк, 2016; Зязюн, 2008; Піддячий, 2018; Гуцан, Морін, Охріменко, Пархоменко, Гриценко, & Ткачук, 2016; Піддячий, Доротюк, Левченко, Туташинський, Чудакова, Кохан, Ассанов, Рогоза, & Коляновська, 2013; Юрженко, 2017) і світовий досвід (Armstrong, Rounds, & Hubert, 2008; Blustein, 2006) зі створення умов та розроблення систем для підготовки людини до праці із врахуванням особистісної та суспільної значущості.

Мета та завдання. Метою дослідження обрано теоретичне обґрунтування системного підходу підготовки особистості до праці як основи життєдіяльності людини і функціонування громадянського суспільства.

Відповідно до мети виокремлені такі завдання дослідження: 1) розроблення методологічної основи підготовки особистості до праці; 2) створення цілісної картини підготовки до праці для родини, територіальної громади, суспільних інституцій та окреслення її значущості й ролі у процесі свідомого та цілеспрямованого поступу особистості; 3) розроблення моделі підготовки особистості до праці.

Практичне значення дослідження полягає у використанні матеріалів для організації підготовки людини до праці із врахуванням особистісної та суспільної значущості.

Методи дослідження. Для визначення сутності проблеми й напрямів її розв'язання використані методи: 1) аналізу, синтезу, порівняння й узагальнення філософських, психолого-педагогічних та соціологічних теоретичних джерел; 2) вивчення та узагальнення досвіду підготовки до праці; 3) теоретичного дискурсу, побудова змістової схеми (щодо процесу підготовки особистості до праці) та теоретичної моделі з рекомендаційними приписами. 4) вивчення документів про освіту. За допомогою методів дослідження визначено компоненти підготовки особистості до праці в умовах освітнього простору та здійснено добір складників моделі підготовки особистості до праці із врахуванням особистісної та суспільної значущості.

Результати дослідження. Процеси глобалізації, інтеграції, демократизації, підвищення ролі соціуму в формуванні особистості висувають принципово нові вимоги її підготовки до праці. З'ясування теоретико-методологічних та методичних засад формування освітньо-наукового простору, сприятливого для підготовки до праці, є значущим у розробленні продуктивної моделі особистісного і суспільного розвитку. З метою розкриття багатогранності системи підготовки до праці матеріал дослідження структурований за

змістом: природа і сутність людини; гуманітарна безпека; особистість; праця; ринок праці; громадянське суспільство; освітні моделі й системи; продуктивні сили; учитель; свідомість, єднання та патріотизм; психологічний досвід; розвиток, зростання, дозрівання; компетентності; соціально-професійний розвиток особистості.

Природа і сутність людини. В результаті процесу еволюції висувуються нові завдання для забезпеченні поступу людини та громадянського суспільства. Структурування завдань знаходяться у вимірі буття соціуму, впливу людини на природу, способів пізнання людиною світу та себе в умовах мінливого життєвого простору та нестабільного природного середовища.

Людина належить двом просторам – природному та соціальному, має неповторну (індивідуальну) духовну, фізичну та інтелектуальну складові, які в особистісному життєвому просторі являються частиною соціального світу. Разом з тим, вона може благополучно існувати лише в гармонії з природою, цілісно розглядаючись в космічному, біологічному, психічному, соціальному, культурному та цивілізаційному вимірах.

У цьому контексті постає завдання створення світу культури та цивілізації шляхом проектування нової реальності, яка забезпечуватиме поступ особистісного і суспільного характеру в умовах конкурентного швидкозмінного середовища глобалізованого простору. Процес проектування та системного коригування поліваріантних концепцій розвитку особистості в гармонії з суспільством та природою ускладнюється устроєм внутрішнього світу людини, структуруванням суспільства з певними характерними для них відносинами та сукупностями зв'язків форм природи. Результати трудової діяльності є підґрунтям для висхідного рівня розвитку людини, громадянського суспільства, держави та є ресурсом для розбудови їх гуманітарної безпеки.

Гуманітарна безпека. Результати праці проявляються у природному, соціальному та державному вимірах. Праця відноситься до питань гуманітарної безпеки, оскільки через її результати відбувається захист: людини, сім'ї, народу; цілей, ідеалів, цінностей і традицій, укладу життя та культури; прав та обов'язків людини; основних свобод (Власюк, 2016). Гуманітарна безпека має кілька вимірів особистісного і суспільного характеру: фізичний і психічний; вільної самоідентифікації; можливостей розвитку та вибору майбутнього. У разі зниження її рівня є загрози: знищення ментальної або культурної ідентичності людей і суспільних груп; переродження культури під впливом великих груп мігрантів, які не сповідують суспільні цінності; реалізації концепцій сталого розвитку та розвитку людського потенціалу.

Загрозою гуманітарній безпеці є відсутність бачення майбутнього, а значить нація має розробляти проекти розвитку його забезпечення. Життя нації спирається на існуючі процеси передачі, правонаступництва та розвитку культурних надбань, які транслуються через суспільну комунікацію нащадкам як пережиті та осмислені цінності, світобачення, задуми. Спостерігаються деформації і у сприйманні підростаючим поколінням культури праці,

оскільки технології нав'язують власні правила параметрів комунікативних процесів. Ситуація ускладнюється тим, що динаміка суспільних відносин, соціально-економічних та глобалізаційних процесів змушує розробляти нові види праці та формувати їх культуру.

Для українського суспільства необхідне розроблення державних проектів щодо обґрунтування сутності завдання реалізації головного пріоритету – виховання української нації. Провідне місце має відводитися національній культурі та освіті у формуванні суспільної свідомості українців. Досягнення цієї мети здійснюється у процесі реалізації моделей і підходів до національно-патріотичного і громадянського виховання молоді, розвитку людського капіталу, засвоєння удосконаленого змісту освіти на основі принципів україно-людиноцентризму і культуро-природовідповідності. Особливе місце у цьому розвиваючому просторі займає фундаментальна і прикладна складові підготовки підростаючого покоління до життя і праці.

Особистість. Розвиток людини відбувається в процесі самотворення та творення культури. У духовному вимірі він спрямований на індивідуальний вияв у системі мотивів особистості фундаментальних потреб: 1) ідеальної потреби пізнання у процесі саморозвитку та самотворення; 2) соціальної потреби жити й працювати для людей.

З метою досягнення цієї мети сучасний навчально-виховний процес має базуватися на усвідомленні себе суб'єктом суспільної взаємодії в результаті чого набуваються вищі життєві цінності та формуються індивідуально-психологічні якості. У такої особистості слід розвивати здатність до жертвовності, культуру гідності, високий смисловий поріг, культуру, цілісну картину світу як основу її гуманізму. Здійснюється це через освіту, пріоритетом якої є формування: знань і цінностей, що ґрунтуються на наукових знаннях з домінуванням суспільства культурних цінностей де людина найвища цінність; психологічного досвіду; самодостатності; перспективності; творчості (технологічної, художньої, пізнавальної, соціально-комунікативної, духовно-моральної); справедливості у міжособистісних взаєминах; самоорганізації; індивідуальної соціальної ситуації розвитку.

Праця. Фундаментальною основою життєдіяльності людини і функціонування громадянського суспільства є праця. Відповідно на етапах вікового розвитку людини родиною, територіальною громадою та суспільними інституціями мають створюватися умови, щоб праця в її поступі ставала свідомою та цілеспрямованою. Результатом праці людини має бути створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей, необхідних для задоволення потреб особистості, територіальної громади й суспільства.

В особистісному вимірі праця є засобом самовираження та самоствердження, реалізацією інтелектуального та творчого потенціалу, формування психологічного досвіду, розвитку почуття моральної гідності.

У процесі підготовки до праці на етапах вікового розвитку особистості забезпечується поступ, через суб'єктів взаємодії від самообслуговування до створення продукту праці. Процес підготовки людини до праці характеризується її розвитком від рівня

самозабезпечення до особистого вкладу в формування валового внутрішнього продукту (ВВП).

Ринок праці. Розбудова, динаміка розвитку та стан ринку праці прямо залежить від наявності свободи у фахівців, здатних розробляти і розвивати економіку, політики державних інституцій, зовнішнього та внутрішнього інвестування, наявності технологічних проектів у всіх галузях суспільного господарювання з високим рівнем доданої вартості, здатності еліти проектувати духовний, суспільний і технологічний поступ на новому етапі розвитку, рівня структурованості видів праці та її змісту у різних вікових групах; системності передачі знань від старшого покоління до молодшого тощо.

Громадянське суспільство. Розбудова громадянського суспільства передбачає сукупність недержавних організацій, які доносять до територіальних, державних і суспільних інституцій волю громадян та захищають їх інтереси. Громадянське суспільство у взаємодії з державними інституціями та бізнесом на культурологічній основі в процесі інтеграції має: керуватися національними інтересами; жити в гармонії з природою, розумно використовуючи природні ресурси; розвивати освіту і науку; формувати духовність, мораль, естетичну свідомість, патріотичні погляди й переконання; системно розробляти проекти виробництва матеріальних благ; використовувати сучасні виробничі технології та цілеспрямовано розробляти нові з високою доданою вартістю на продукцію; формувати та розвивати в особистості сукупність формально-логічних, мовних, змістово-методологічних і естетичних знань, умінь і навичок, які проявляються в інтелектуальній та операційно-технологічній діяльності; залучати молоде покоління до праці з метою формування психологічного досвіду у процесі створення матеріальних і духовних благ; соціалізувати відповідальну за свої дії компетентну особистість, навчену логічно мислити й саморозвиватися, займатися самоосвітою і самовихованням, здатну визначати і користуватися автентичним інформаційним простором та приймати на основі цього адекватні прогресивні рішення змінюючи життя на краще.

Україна має розвинути освітній і науковий простір до конкурентоздатного рівня та збалансувати соціально-економічний простір, забезпечуючи його потрібними для всіх галузей трудовими ресурсами.

Розроблення навчально-виховних систем із означеними завданнями в традиційно сформованій ціннісній ієрархії ускладнюватиме процес глобалізації. Він загострюватиме конкуренцію і не лише в економіці, а й в інших сферах суспільного життя. Як результат процесів глобалізації є утворення простору, який ґрунтується на різних економічних, соціально-політичних і культурних моделях.

Освітні моделі й системи. Розробляючи зміст національної освіти потрібно ретельно вивчати міжнародні освітні проекти, моделі й системи. Вибір навіть окремих освітніх складових з міжнародної практики та їх трансформація в українське освітнє середовище має відбуватися як на основі їх ефективності в міжнародному освітньому просторі даного етапу

розвитку, так і на підґрунті освітньої, суспільної і соціально-економічної політики держави базованій на тенденціях розвитку в Україні та світі.

Через аналіз історично сформованих просвітницьких процесів необхідно трансформувати в майбутні навчально-виховні моделі і системи кращі здобутки української і світової психопедагогіки, переглянувши основні освітні складові з метою коригування на новій культурологічній базі. Рівень задоволення потреб особистості й суспільства напряму залежить від соціально-професійного спрямованого змісту освіти, динаміки розвитку навчальних досягнень особистості на певних вікових етапах, стану ринку праці та ефективності використання наявних трудових ресурсів.

Продуктивні сили. Основою забезпечення поступу суспільства є формування та розвиток продуктивних сил (засоби виробництва – знаряддя праці та предмети праці; компетентні люди, що здатні до праці, приводячи в дію та вдосконалюючи засоби виробництва). Від рівня розвитку і характеру продуктивних сил, рівня їх складності та досконалості знарядь виробництва, а також від психологічного досвіду і культури людей залежить результативність суспільної праці.

У державному управлінні структури, які відповідають за якість продуктивних сил повинні домагатися від усіх учасників виконання зобов'язань із їх забезпечення у відповідності до динаміки розвитку соціально-економічного простору. В першу чергу це стосується організації обслуговування виробництва високотехнологічної якісної продукції з високою доданою вартістю до якого пред'являються особливі вимоги у процесі технологізації робочих місць.

Учитель. Забезпечити виконання освітніх завдань школою в умовах розбудови громадянського суспільства мають вчителі, фахова підготовка яких повинна відповідати сучасним особистісним потребам та суспільним запитам. Підготовка майбутнього педагога відбувається у відповідності до концепції, в якій розкривається сутність, природа і складники педагогічної майстерності (Зязюн, 2012, с. 367). Головною метою педагогічної освіти має бути підготовка вчителя, який володіє необхідними творчими й професійними якостями, що дають йому змогу творити педагогічну дію для найбільш продуктивного розвитку різновидів досвіду учнів, передусім теоретичного (інтелектуального), почуттєвого (естетичного), практичного для гармонійного особистісного розвитку кожного учня. При цьому майбутній педагог уже в процесі навчання зобов'язаний усвідомлювати, що формування особистості кожної людини можна здійснювати лише гуманістичними засобами свого предмета й власної особистості (Піддячий, 2018).

У процесі взаємодії з учнем учитель має досконало володіти оновленим змістом загальної середньої освіти, що сприятиме вирішенню суперечностей між вимогами громадянського суспільства та потребами особистості в отриманні якісної освіти. В межах навчально-виховного процесу вчитель забезпечує взаємодію учня з освітнім середовищем, спрямовану на формування високого рівня життєдіяльності та розвиток якостей і цінностей

необхідних для співпраці із соціально-трудовим простором в умовах високотехнологічного середовища. У зв'язку з цим, підготовка та самопідготовка майбутніх педагогів має здійснюватись відповідно до потреб та вимог суспільства, бути структурованою та мати цілеспрямований характер, а її результатом мають бути сформовані професійні якості.

Свідомість, єднання та патріотизм. На організацію процесу підготовки особистості до життя і праці, забезпечення їх гармонійності й продуктивності впливає конкуренція у всіх сферах життєдіяльності людини. Тут важливо системно розвивати в свідомості молодого покоління почуття патріотизму, формувати вміння вибудовувати взаємовідносини на сформованій культурологічній базі, стимулюючи процес національного єднання. У молоді маємо сформувати цінності необхідні для консолідації суспільства, вміння виокремлювати та відстоювати національні інтереси у всіх сферах життєдіяльності людини та суспільства. Події, які розгортаються в Україні стимулюють такий підхід, оскільки він забезпечує на першому етапі шлях до виживання суспільства і держави в екстремальних умовах, а на наступних є підґрунтям для динамічного розвитку.

Продуктування національних інтересів у процесі тісної міжнародної співпраці та їх захист на етапі загострення конкуренції з країнами світового співтовариства мають стати предметом особливої уваги фахівців, які проєктують умови розвитку особистості та суспільства, забезпечуючи поступ держави.

Психологічний досвід. Забезпечити гармонізований поступ суспільства та динаміку розвитку держави можуть фахівці з багатогранним психологічним досвідом. В інтеграційному ж процесі різновекторність життєвого простору людини формує її рівень психологічного досвіду, який у побудові особистісної траєкторії має аналізуватися та структурується за якісними і ціннісними ознаками. Безперервність цього процесу забезпечує динаміку розвитку психологічної сфери особистості на всіх етапах вікового розвитку. Особливого значення в процесі становлення особистості набуває забезпечення єдності соціального і природного, загального й індивідуального, прав і обов'язків, регламентації і творчості, знань і практики. Забезпечення успішності цього процесу відбувається через розробку та впровадження в практику безперервної освіти навчально-виховних систем, які у процесі життя людини разом із формуванням якостей успішного засвоєння здобутих знань, створюватимуть умови для системного їх використання в практичній діяльності на побутовому, професійному та соціальному рівнях, що стимулює вмотивованість особистості до розвитку протягом життя.

Розвиток, зростання, дозрівання. Поступ особистості знаходиться на пряму залежить від учителя, який створює передумови неперервного розвитку, зростання, дозрівання. Учителі мають усвідомлювати та забезпечувати: практичну реалізацію завдань довгострокової стратегії поступу особистості, територіальної громади і суспільства; впровадження в життя ментальної навчально-виховної моделі неперервного розвитку особистості, обґрунтованої на культурологічній основі; формування розроблених основних

універсальних компетентностей для українського суспільства, які узгоджені з цінностями та напрямками розвитку; процес формування компетентностей, структурованих за категоріями узагальненості й конкретності, індивідуальності і колективності, базовості, важливості, пересічності тощо; пріоритетність особистісно орієнтованого навчання та виховання (Бех, 2015) перед предметно-орієнтованим.

Компетентності. Компетентності є набутою в результаті діяльності характеристикою особистості, що сприяє успішному входженню особистості в суспільне життя. Вони розглядаються як інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів і накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування і розвитку здатності практично діяти, застосовуючи досвід успішної діяльності в певній сфері. На даному етапі потребують розроблення технології оцінювання компетентностей і їх рівнів, результати яких слугуватимуть передусім для моніторингу якості освітніх послуг і рівня навчальних досягнень, їх відповідності державним стандартам; використання результатів оцінювання роботодавцями з метою кваліфікованого відбору робочої сили; порівняння національних систем освіти. Ієрархія компетентностей: ключові надпредметні або базові, що спираються на пізнавальні процеси і виявляються в різних контекстах; загальнопредметні – незалежні від певної сукупності предметів або освітніх галузей; предметні – набуваються у процесі вивчення певних предметів. Вони мають змінний характер та рухливу структуру, залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти, особливостей і можливостей самовизначення і діяльності особистості в соціумі. Їх можна прогнозувати і проектувати у когнітивній, діяльнісній, мотиваційній, соціальній та інших сферах життєдіяльності особистості.

Соціально-професійний розвиток особистості. Одним із засобів, який допоможе вирішити частку окреслених завдань є соціально-професійний розвиток особистості на етапах вікового становлення. Він має на меті сформувати високий рівень готовності до реалізації особистісних і громадянських значущих цілей в умовах глобалізованого простору за рахунок підвищення рівня конкурентоспроможності людини. Від досягнення цієї мети залежить успішна взаємодія зі світом як на рівні матеріального виробництва, так і на рівні особистісного і суспільного взаєморозуміння, взаємоповаги, взаємодопомоги.

Розбудовується соціально-професійний простір шляхом проектування на власному культурологічному підґрунті. Національний проект має враховувати ризики пов'язані із зовнішнім впливом учасників міжсуспільної взаємодії, які мають власну культуру, суспільні цінності та визначені пріоритети розвитку. Відповідно громадянські суспільства та державні інституції, які представлені за певною структурою соціальних прошарків, повинні забезпечити підготовку гармонізованої особистості у напрямі формування компетентностей із спеціалізацією у відповідній галузі обраній для соціально-професійної діяльності та взаємодії.

Розроблений авторський термін та зміст соціально-професійного розвитку.

СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ (С.-п.о.) – процес

спрямований на духовне, інтелектуальне, фізичне, соціальне і професійне формування особистості через поетапний індивідуальний вияв у системі її мотивів фундаментальної потреби пізнання в обраній для діяльності виробничій чи невиробничій сфері на ринку праці та застосуванні отриманих знань для становлення операційно-технологічної (діяльнісної) складової психологічної сфери з метою професійної взаємодії у процесі вироблення суспільно значущого продукту праці. С.-п.р.о. є комплексною науково обґрунтованою системою форм, методів, засобів і технологій залучення до реалізації особистісних та громадянських значущих цілей, формування цінностей та розбудови відносин, яка цілеспрямовано використовується для досягнення мети: вироблення в свідомості людини внутрішньої потреби самовираження та самоствердження шляхом створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей необхідних для задоволення потреб; засвоєння визначеного змісту освіти й застосування певної системи базових і спеціальних знань та норм, які дають змогу повною мірою функціонувати в суспільстві та професійному середовищі; реалізації творчого потенціалу, здібностей, задатків; формування рівнів компетентностей на етапах вікового розвитку; здобування психологічного та соціально-професійного досвіду; гармонізованого розвитку; капіталізації людських ресурсів в умовах реальної та прогнозованої трудової діяльності і взаємодії на ринку праці.

Механізми формування та функціонування С.-п.р.о. зумовлюються системою координат життєвого простору людини та суспільства. Складності проектування С.-п.р.о. пов'язані, насамперед, з: вибором напряму професійної діяльності в швидкозмінних умовах життя та праці; системним підходом до організації психологічної діяльності в різних її формах та видах; об'єктивністю оцінки за працю, яка необхідна для забезпечення життєдіяльності суспільства та розвитку держави; зниженням рівня очікуваної винагороди за суспільно значущу виконану роботу; хронічним дефіцитом проектів і ресурсів для розвитку протягом життя тощо.

С.-п.р.о. має філософський, психологічний, педагогічний, соціальний та економічний освітні компоненти. Їх гармонізація створює передумови активізації психологічної діяльності особистості стосовно усвідомлених потреб і умов їх задоволення та поетапне розв'язання суперечностей у процесі життєдіяльності на синергетичних засадах. Застосування синергетичного підходу спрямовується на: розв'язання особистісних і соціальних лінійних і нелінійних завдань; утворення рівнів компетентностей на різних етапах розвитку з урахуванням вікових особливостей, що дають можливість існувати в умовах мінливого глобалізованого простору в особистісному й суспільному аспектах відповідно до соціальної зрілості та статусу, пов'язаного з соціально-професійною належністю.

Для досягнення мети С.-п.р.о. застосовують інтегративні види технологій у сукупності методів, прийомів та впливів, спрямованих на саморозвиток особистості, активізацію її зусиль та упорядкування сукупності процедур й операцій за допомогою яких

реалізується певний соціально-професійний проект або конкретна ідея реорганізації, модернізації чи вдосконалення взаємодії з ринком праці. Технології С.-п.р.о. відображають прикладний аспект, особливостями якого є: гнучкість, що виявляється в періодичній зміні змісту та форм на рівні суб'єктно-об'єктної, об'єктно-суб'єктної та суб'єктно-суб'єктної взаємодії; неперервність, яка визначається потребою постійної взаємодії з особистістю; циклічність повторення етапів, стадій, процесу взаємодії з вихованцем; дискретність технологічного процесу, що відображається в нерівномірності впливу на різних етапах взаємодії; непрогнозованість очікуваних результатів унаслідок стихійних, спонтанних процесів у соціумі. Ефективність процесу технологізації С.-п.р.о. полягає в: неперервності й наданні цільової спрямованості; оптимізації соціально-професійної діяльності; гарантуванні сталості соціально-професійної спрямованості; формуванні механізмів саморегуляції; забезпеченні сприятливих умов для реалізації визначеної мети тощо.

У процесі С.-п.р.о. визначається сукупність умов, що цілеспрямовано впливають на життєдіяльність особистості, її свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, ціннісних орієнтацій та потреб. Вона сприяє соціалізації людини, усвідомленню себе особистістю, котрій близькі та зрозумілі інтереси інших. Доцільність створення системи С.-п.р.о. для успішної адаптації, індивідуалізації та інтеграції особистості пов'язана з: трансформацією зусиль суб'єктів діяльності шляхом закріплення взаємозв'язку компонентів навчально-виховного процесу (цільового, змістового, організаційного, діяльнісного, продуктивного); розширенням діапазону можливостей впливу на особистість завдяки залученню до процесу освоєння природного й соціально-професійного середовищ; проектуванню умов саморозвитку, самореалізації та самоствердження особистості, що сприяє її самовираженню, вияву неповторної індивідуальності, гуманізації ділових і міжособистісних стосунків тощо.

С.-п.р.о. здійснюється як стихійно, наприклад, через соціум і народну педагогіку, так і цілеспрямовано, шляхом спеціально організованого впливу і взаємодії навчальних закладів, соціальних інституцій, сім'ї. Зміст освіти й державні вимоги до рівня С.-п.р.о. та формування в умовах освітнього простору якостей, цінностей і компетентностей особистості регулюються Державними стандартами.

С.-п.р.о. учнів в умовах профільного освітнього середовища властиві: громадянська спрямованість, орієнтація на розвиток соціально значущих цінностей майбутніх фахівців – професійного обов'язку, готовності до колективної роботи, уміння приймати рішення та нести за них відповідальність, професійного самовдосконалення протягом життя тощо.

З огляду на закономірні зв'язки між метою, засобами та результатами соціально-професійно спрямованого навчання й умовами їх застосування увага приділяється таким основним складовим змісту освіти й вимогам до підготовки учнів в основній та старшій школі:

1. Трудова діяльність та її інфраструктура: закони управління трудовою діяльністю;

мета, завдання, види, класифікація й об'єкти, на які спрямована діяльність; регіональні та державні об'єкти докладання трудової діяльності; шляхи й форми забезпечення трудовими ресурсами (продуктивними силами); соціальна значущість та економічні результати трудової діяльності; природа збереження.

2. Праця людини: предмети та знаряддя праці; професії та трудовий процес у найпоширеніших сферах діяльності; вплив наявних умов на результати праці; морально-етичні норми поведінки у процесі праці.

3. Професійна культура: організація трудового процесу; розвиток професійної творчості; дотримання трудової етики; здоров'язбереження.

4. Професійна орієнтація: оптимізація процесу свідомого професійного самовизначення з урахуванням індивідуально-психологічних властивостей, характеристик і показників професійної придатності на основі структури ринку праці; формування компетентностей для визначення, реалізації та коригування професійної траєкторії, зважаючи на показники і критерії професійної придатності та відповідності потребам ринку праці в кадрах.

5. Господарювання у побуті: використання наявних засобів у процесі ведення домашнього господарства; аналіз стану сімейної економіки та методи і технології її зростання.

6. Підприємницька діяльність: організація праці; структура; умови реалізації; критерії оцінювання.

7. Соціально-професійна взаємодія на ринку праці: планування процесу з визначенням кінцевої мети та методів і технології його протікання; організація процесу; зворотній зв'язок і проміжний контроль у протіканні процесу; оперативне регулювання і корегування; особистісне саморегулювання та суспільний вплив; аналіз отриманих результатів.

Вища школа та підвищення кваліфікації. Структура, зміст й обсяг інформації соціально-професійно розвивального характеру для вищої школи, системи підвищення кваліфікації та освіти протягом усього життя розробляються відповідно до цілей освіти, мети навчання, засобів навчально-виховної діяльності згідно з усвідомленими потребами людини, її світоглядних і громадянських якостей, а також перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури, мистецтва. Головною метою С.-п.р.о. на етапах вікового розвитку є приведення у відповідність фахового та посадово-функціонального рівня компетентностей із потребами й вимогами суспільства на конкретно-історичному етапі культурного і соціально-економічного розвитку. У процесі підвищення кваліфікації С.-п.р.о. збільшує міру усвідомлення фахових завдань, способів і технологій їх найпродуктивнішого розв'язання у предметній діяльності, а отже, завдяки усвідомленню, пізнанню, освоєнню на вищому рівні відбувається процес висхідного руху ступеня фахової підготовленості.

Варто підкреслити, що у процесі підготовки особистості до життя та праці соціально-

професійний розвиток особистості вирішує проблеми налагодження «закономірних зв'язків між ціллю і наявними засобами навчально-виховної діяльності, а також між педагогічними засобами і результатами їх застосування» (Власюк, 2016, с. 23). Дослідження суперечностей цих взаємозв'язків та вирішення основних завдань відбувається шляхом проектування, реалізації та оцінки його продуктивності через: умови перебігу педагогічних процесів; структурні елементи видів педагогічної діяльності; критерії; вимоги; межі; функції.

Поклавши в основу зазначене вище, ми розробили модель підготовки особистості до праці із врахуванням особистісної та суспільної значущості (рис. 1).

Обговорення. Отримані результати дослідження дозволяють стверджувати, що на основі визначених перспектив розвитку зміст і організація підготовки людини до праці з урахуванням особистісної і суспільної значущості має базуватися на: формуванні вихідних знань і результатів їх застосування; зосередженні педагога на здібностях і психофізіологічних можливостях особистості; диференційованому підході у процесі розподілу навчального навантаження; прогнозуванні гнучкості, ґрунтованій на різних типах і рівнях територіально-місцевої автономії у рамках загальноприйнятих принципів та стандартів якості; відкритості і доступності для суспільства; стимулюванні розвитку здібностей вищого порядку, набуття соціальних, психоемоційних, технологічних, практичних, моторних, художніх та інших умінь; зосередженні педагога на прогресивно-виховному оцінюванні; домінуванні підходів, орієнтованих на активну участь вихованця, його співпрацю і взаємодію з педагогом; перевазі комплексних підходів, які сприяють встановленню зв'язків між теорією та практикою, а також допомозі педагога у застосовуванні знань і вирішенні при цьому певних практико орієнтованих завдань; організації особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу; проектуванні наступності у системі безперервної освіти.

Результати дослідження підтверджуються даними (Піддячий, Доротюк, Левченко, Туташинський, Чудакова, Кохан, Ассанов, Рогоза, & Коляновська, 2013); Піддячий, 2014, 2017).

Висновки. Проектування та реалізація системи підготовки особистості до життя і праці знаходиться в прямій залежності від процесів природного та суспільного характеру, які відбуваються на території життєдіяльності певного громадянського суспільства;

1. Теоретично обґрунтована система підготовки людини до праці в умовах розбудови громадянського суспільства стимулює процеси формування як когнітивної складової психологічної сфери, так і операційно-технологічної, мотиваційної, етичної, соціальної, поведінкової. Такий підхід забезпечує підґрунтя для гармонізованого розвитку особистості, високий рівень її самоорганізації і самоуправління в процесі життя та праці, а також формує уявлення про розподіл праці в умовах інтеграційних процесів на шляху розбудови громадянського суспільства.

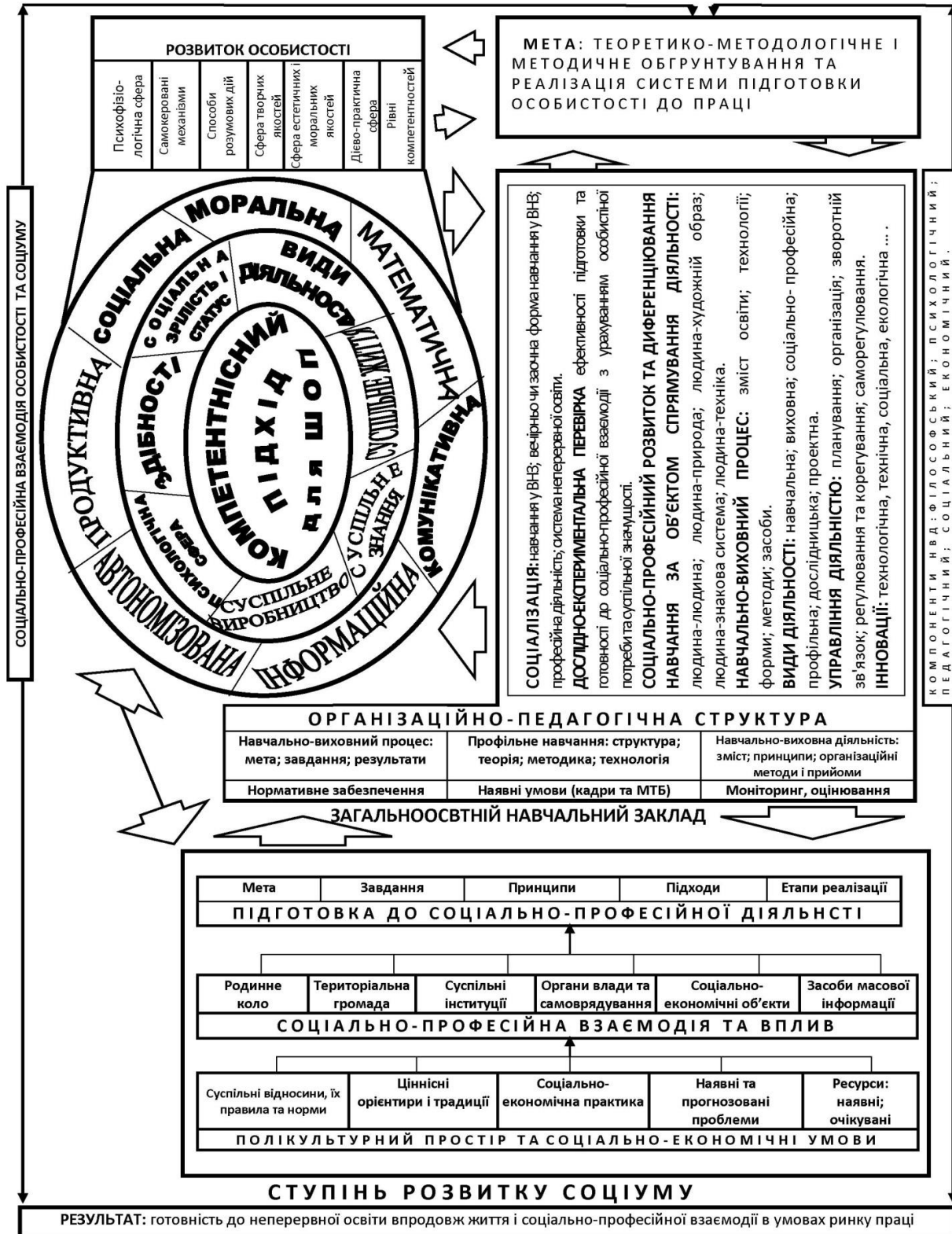

Рис. 1. Модель підготовки особистості до праці із врахуванням особистої та суспільної значущості

2. Джерелом забезпечення креативності особистості є мотиви самоактуалізації в обраних сферах діяльності. Одним із механізмів виникнення таких мотивів є система соціально-трудова ціннісна орієнтація особистості, педагогів та наставників. В системі домінують роль відіграє гуманістична спрямованість кваліфікованої діяльності фахівця і його соціальна відповідальність за прийняті рішення та їх наслідки.

3. В сучасних умовах соціально-економічного господарювання необхідно стимулювати системні процеси на ринку праці, що спрямовані на обслуговування загальнолюдських цінностей та інноваційних технологій матеріального і нематеріального виробництва.

З цієї метою науковці та практики мають об'єднати зусилля навколо розробки та впровадження диференційованої освітньої моделі, яка забезпечить формування компетентної особистості у відповідно до запитів ринку праці за галузевим принципом.

4. Правильно створені умови праці позитивно впливають на особистість вихованця, розкривають її позитивні риси і властивості, формують якості і цінності, сприяють вихованню дисциплінованості та відповідальності.

Сучасні умови життя вимагають принципових дій та міркувань по суті від фахівців, які знають галузеві проблеми дещо глибше, бачать істотні шляхи їх вирішення, а значить усвідомлюючи необхідні закони, закономірності, принципи, зв'язки і відношення забезпечують поступ.

5. Сучасний етап розвитку характеризується одержанням нових знань про соціально-професійний простір на стику різних наук, зокрема, філософії, логіки, загальної та соціальної психології, педагогіки, соціології, економіки, нейронауки, теорії свідомості, психолінгвістики тощо.

У зв'язку з цим, розроблення перспективних проєктів, з метою їх ефективного використання особистістю і громадянським суспільством, можливе в умовах гармонізації освітніх компонентів диференційованих за галузевим принципом у відповідності до цілей, педагогічних засобів і результатів їх застосування.

6. Викладена інтерпретація підготовки людини до праці в контексті інтеграції освіти і науки України в європейський простір громадянських суспільств дозволяє зрозуміти її особистісну й суспільну значущість, що стимулює розробку та реалізацію стратегії підготовки до соціально-трудова взаємодії в умовах як територіальної громади, так і України в цілому.

Список використаних джерел

- Armstrong, P. I., Rounds, J., & Hubert, L. (2008). Re-conceptualizing the past: Historical data in vocational interest research. (Переосмислення минулого: історичні дані в дослідженнях професійного інтересу). *Journal of Vocational Behavior*, 72, 284-297.
- Blustein, D. L. (2006). *The psychology of working: A new perspective for career development, counseling, and public policy*. (Психологія роботи: нова перспектива для розвитку кар'єри, консультування і державної політики). Mahwah, NJ: Erl-baum.
- Бех, І. Д. (2015). *Вибрані наукові праці*. Виховання особистості. Чернівці: Букрек. 1(2)
- Власюк, О. С. (2016). *Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики*. *Вибрані наукові праці*. Київ: НІСД.
- Зязюн, І. А. (2008). *Філософія педагогічної дії: монографія*. Київ; Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького.
- Піддячий, В. М. (2018). Аксиологічні основи розвитку громадянської компетентності майбутнього педагога. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 1-2, 15-21.
- Піддячий, М. І. (2014). Навчально-виховний процес профільної школи: соціально-професійне спрямування. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 17, 98-105.
- Піддячий, М. І. (2017). Освіта і наука України: соціально-трудовий розвиток молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 13, 75-80.
- Гуцан, Л. А., Морін, О. Л., Охріменко, З. В., Пархоменко, О. М., Гриценко, Л. І., & Ткачук, І. І. (2016). *Професійне самовизначення старшокласників в умовах освітнього округу*. *Посібник*. Харків: «Друкарня Мадрид».
- Піддячий, М. І., Доротюк, В. І., Левченко, Н. Г., Туташинський, В. І., Чудакова, В. П., Кохан, О. В., Асанов, М. О., Рогоза, В. В., & Коляновська, М. С. (2013). *Формування освітнього середовища профільної школи*. *Коллективна монографія*. (Ред.). М. І. Піддячого. Київ: Педагогічна думка.
- Юрженко, В. В. (2017). Синергетичний аспект проблеми вікової моделі, або антиномія інтеграції і диференціації освітнього процесу. *Педагогічний альманах*. *Збірник наукових праць*. Херсон, КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». 34, 43-50.

References

- Armstrong, P. I., Rounds, J., & Hubert, L. (2008). Re-conceptualizing the past: Historical data in vocational interest research. *Journal of Vocational Behavior*, 72, 284-297.
- Blustein, D. L. (2006). *The psychology of working: A new perspective for career development, counselling, and public policy*. Mahwah, NJ: Erl-baum.
- Bekh, I. D. (2015). *Vybrani naukovi pratsi. Vykhovannia osobystosti* [Selected scientific works. Education of personality]. Chernivtsi: Bukrek.
- Vlasiuk, O. S. (2016). *Natsionalna bezpeka Ukrainy: evoliutsiia problem vnutrishnoi polityky: Vybr. nauk. pratsi* [National security of Ukraine: The evolution of internal policy problems]. Kyiv: NISD.
- Ziazun, I. A. (2008). *Filosofia pedahohichnoi dii* [Philosophy of pedagogical action]. Kyiv; Cherkasy: ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho.
- Piddiachyi, V. M. (2018). *Aksiolohichni osnovy rozvytku hromadianskoi kompetentnosti maibutnoho pedahoha* [Axiological basis of development of civic competence of future teacher]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*, 1-2, 15-21.
- Piddiachyi, M. I. (2014). *Navchalno-vykhovnyi protses profilnoi shkoly: sotsialno-profesiine spriamuvannia* [Educational process of the profile school: social-professional direction]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 17, 98-105.
- Piddiachyi, M. I. (2017). *Osvita i nauka Ukrainy: sotsialno-trudovyi rozvytok molodi* [Education and

science of Ukraine: Social and labour development of youth]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*, 13, 75-80.

Hutsan, L. A., Morin, O. L., Okhrimenko, Z. V., Parkhomenko, O. M., Hrytsenok, L. I., & Tkachuk, I. I. (2016). *Profesiine samovyznachennia starshoklasnykiv v umovakh osvitnoho okruhu* [Professional self-determination high school students in the educational district]. Kharkiv: «Drukarnia Madryd».

Piddiachyi, M. I. (Ed.), Dorotiuk, V. I., Levchenko N. H., Tutashynskyi, V. I., Chudakova, V. P., Kokhan, O. V., ... & Kolianovska, M. S. (2013). *Formuvannia osvitnoho seredovyshcha profilnoi shkoly* [Formation of the educational environment of the profile school]. Kyiv: Pedahohichna dumka.

Yurzhenko, V. V. (2017). Synerhetychnyi aspekt problemy vikovoi modeli, abo antynomiia intehratsii i dyferentsiatsii osvitnoho protsesu [Synergetic aspect of the age model problem, or the anticonomy of integration and differentiation of the educational process]. In *Pedahohichniy almanakh: zbirnyk naukovykh prats: Vol. 34* (pp. 43-50). Kherson, KVNZ «Khersonska akademiia neperervnoi osvity».